

POUŠTNÍ ŠTÍT A POUŠTNÍ BOUŘE 1990-1991 **Vzpomínky účastníka války v Perském zálivu**

DESERT SHIELD AND DESERT STORM 1990 - 1991 **Memories of Participant Gulf War**

Ivan Princ^a

Abstrakt

V článku se autor ve svých vzpomínkách zamýšlí nad vojensko-politickými aspekty přítomnosti otravných látek ve válce v Perském zálivu v letech 1990-1991, které naměřili chemici z 1. Československého samostatného protichemického praporu. Práce poskytuje ucelený pohled na historii jeho vzniku, vlastního nasazení a přístupu orgánů veřejné správy k jeho příslušníkům po návratu z války.

Abstract

In the article the author in his memoirs ponders the military-political aspects of the presence of toxic substances in the Gulf War in 1990-1991, measured by chemists from the 1st Czechoslovak independent chemical protection battalion. The thesis provides a comprehensive look at the history of its origin, its own deployment of in the war, and access to public administrations to its members after returning from the war.

Klíčová slova

Perský záliv; Československý samostatný protichemický prapor; bojové chemické látky; chemické zbraně; syndrom Perského zálivu.

Keywords

Gulf War; Czechoslovak Independent Battalion chemical; Chemical Warfare Agents; Chemical Weapons; Gulf War Syndrome.

^a Department of Population Protection, Faculty of Logistics and Crisis Management, Tomas Bata University in Zlin. Czech Republic. E-mail jprinc@flkr.utb.cz. Researcher ID P-2491-2016.

Úvod

Československá armáda překročila po mnoha letech k činu (který je vysoce hodnocen opět v zahraničí) - na druhé straně část veřejnosti doma zaujala stanovisko odmítavé a vidí zásadně chyby. Na celém světě se stávají armády vysoce funkční složkou, organizovanou proti „zlu“ (tedy nejen proti vnějšímu nepříteli, ale také proti katastrofám, živelným pohromám, technologickým výpadkům). Stávají se, vzhledem k integračním snahám a vědomy si logického nárůstu pacifistických hnutí, aktivní složkou schopnou účinně zasahovat tam, kde jiní nejsou schopni. V případě války v Perském zálivu se ČSFR postavila na stranu spravedlnosti (podle principu OSN), fakticky proti „zlu“ a byly to vlastně první zkušenosti armády v duchu jejího nového, současného principu. Jednotka byla vytvořena na zásadě principu dobrovolného rozhodnutí a všichni účastníci si byli vědomi značného rizika.

Názory na účast československé vojenské jednotky v Perském zálivu se v ČSFR v roce 1990 ostře diferencovaly. Od volání „co je nám po tom“, až po pocity hrdosti jiných. Celé spektrum názorů jako kdyby odráželo vnitřní situaci doma, třenice, rozpory a nejistoty. Sami ovšem dobře známé pocity, kdy se světa netýkaly problémy naší identity a cítili jsme je nakonec jako příkoří. Jak tedy v současné době přistupovat k podobným problémům jinde? Dnes dochází k téměř neuvěřitelné jednotě postojů prezentované OSN. Připuštění každého potencionálního nebezpečí expanze by znamenalo narušení budované rovnováhy a vznik nejistoty vývoje ve světě.¹

Saúdskoarabská armáda nedisponovala významnějším chemickým vojskem, a proto dala přednost nabídce ČSFR před nabídkami některých dalších evropských států, které přišly s návrhem na vyslání bojových jednotek. Československá protichemická jednotka byla vybavena v mnoha směrech výrobky srovnatelnými se špičkovými zahraničními jednotkami. Politické rozhodnutí o tom, že saúdskoarabská vojska vstoupí na území Kuvajtu mezi prvními, bylo klíčové pro další činnost jednotky. Byla to právě ona, kdo zabezpečoval jejich protichemickou ochranu včetně speciální zdravotnické péče.

Veškeré náklady související s pobytem čs. protichemické jednotky v Zálivu hradilo Saúdskoarabské království, které odkoupilo rovněž výstroj, výzbroj a techniku. Československé armádě navíc zůstalo cca 1,5 milionů amerických dolarů, které použila na částečné financování misí OSN. Ponecháme-li stranou otázky lidskosti (pomoc při zjišťování přítomnosti chemických látek, likvidaci následků pro obyvatelstvo a pomoc saúdské armádě), jeví se pomoc v Saúdské Arábii jako výchozí bod pro vzájemně výhodné a perspektivní možnosti další spolupráce obchodní, což v té době pro čs. ekonomiku a energetické potřeby nebylo zanedbatelné.²

¹ PRINC, Ivan. *Osobní vzpomínky, poznámky, vlastní archiv z Války v Perském zálivu z let 09/1990 - 09/1991 a osobní účasti na setkáních Válečných veteránů s představiteli ČR a Ministerstva obrany v letech 1991-2015.*

² Plzeňské novinky.cz. Pětadvacet let od zahájení operace koaličních sil Pouštní štít [online]. c2016 [citováno 19. 10. 2016]. Dostupný z [www: https://goo.gl/ofvADW](https://goo.gl/ofvADW)

Základní fakta o Čs. samostatném protichemickém praporu v Saúdské Arábii

Rada bezpečnosti OSN schválila v roce 1990 celkem 12 rezolucí odsuzujících agresi Iráku proti Kuvajtu (viz tabulka č. 1). Ve většině z nich spolu poprvé hlasovalo všech pět stálých členů. Díky tomuto jednoznačnému stanovisku vznikla koalice států, jejichž jednotky se vydaly do ohrožené oblasti v Perském zálivu.

Státy protiirácké koalice: Argentina, Austrálie, Bahrajn, Bangladéš, Belgie, Kanada, Československo, Dánsko, Egypt, Francie, Řecko, Honduras, Maďarsko, Itálie, Kuvajt, Malajsie, Maroko, Holandsko, Nový Zéland, Niger, Norsko, Omán, Pákistán, Filipíny, Polsko, Portugalsko, Katar, Rumunsko, Saudská Arábie, Senegal, Jižní Korea, Španělsko, Švédsko, Sýrie, Turecko, Spojené arabské emiráty, Velká Británie, USA.

Státy, které poskytly finanční pomoc, nikoli vojenskou podporu: Německo, Japonsko.

Státy podporující Irák: Jordánsko, Palestina, Alžírsko, Tunis, Súdán, Jemen, Mauritánie.³

Tabulka č. 1: Schválené Rezoluce Rady bezpečnosti OSN v roce 1990⁴

číslo	datum schválení	stručný popis rezoluce
660	2. 8.	odsuzující okupaci a požadující okamžité stažení sil Iráku z Kuvajtu
661	6. 8.	zaváděla ekonomické sankce na Irák, zakazovala zemím uznat jakoukoliv formu vlády nad okupovaným Kuvajtem a požadovala ukončení okupace
662	9. 8.	prohlašující anexi Kuvajtu a jeho rozdělení Irákem za neplatnou
664	18. 8.	požaduje propuštění státních příslušníků jiných zemí z Kuvajtu
665	25. 8.	zavádí námořní obchodní blokádu Iráku „všemi dostupnými prostředky“
666	2. 8.	věnuje se humanitárním otázkám
667	2. 8.	protestuje proti uzavření ambasad v Kuvajtu
669	2. 8.	pomoc zemím OSN, které byly postiženy embargem uvaleným na Irák
670	25. 9.	upřesňuje sankce, započítává do nich i leteckou dopravu a uvádí možnost blíže nespécifikovaných „kroků“ proti zemím, které nebudou embargo dodržovat (krok proti Súdánu a Jordánsku)
674	29. 10.	činí Irák odpovědným za všechny ztráty způsobené invazí do Kuvajtu
677	2. 8.	vyjadřuje znepokojení nad snahou změnit uspořádání v Kuvajtu
678	29. 11.	autorizuje státy k přijetí nezbytných opatření k donucení Iráku splnit požadavky RB OSN a požaduje stažení Iráku nejpozději do 15. 1. 1991

³ PRINC, ref.1

⁴ United Nations, Security Council, Resolutions. [online]. [citováno 19. 10. 2016]. Dostupné z <https://goo.gl/RGhWM5>

Dne 23. září 1990 vyslovalo tehdejší Federální shromáždění ČSFR (FS ČSFR) souhlas s účastí československé protichemické jednotky v řešení krize v Perském zálivu. Jejím účelem byla především likvidace následků chemického útoku, případně první zdravotnická pomoc zasaženému obyvatelstvu. Velitelem byl jmenován tehdejší náčelník oddělení mírových sil Správy zahraničních vztahů Ministerstva obrany, plukovník Ing. Ján Való.⁵

Účelu bojového použití jednotky odpovídalo i její složení:

- Velitelství a štáb.
- Bojové jednotky: 3× protichemický odřad, zdravotnický odřad.
- Zabezpečovací jednotky: rota týlového a technického zabezpečení, strážní rota, spojovací četa, skupina učitelů protichemického zabezpečení a chemického materiálně-technického zabezpečení.

Za dva měsíce byl proveden výběr dobrovolníků a příprava techniky včetně sladění činnosti skupin. Koncem listopadu 1990 hlásil velitel připravenost jednotky k vyslání v počtu 169 osob. Vlastní vyslání bylo provedeno na základě rozkazu prezidenta ČSFR č. 65 ze dne 26. listopadu 1990. Federální shromáždění ČSFR, vyslovalo s vysláním jednotky 16. ledna 1991 souhlas. Toto usnesení č. 97 bylo doplněno dodatkem, ve kterém FS ČSFR zmocnilo vládu ČSFR k přijetí rozhodnutí podle V. článku *Dohody o překročení státní hranice mezi KSA a Kuvajtem*.⁶

Protichemickou jednotku přepravilo do Království Saúdské Arábie v období od 11. do 14. prosince 1990 třináct obřích letounů C-5 Galaxy. Čs. protichemická jednotka se tak stala součástí koaličních vojsk a byla připravena plnit úkoly v souladu s rezolucemi Rady bezpečnosti OSN. Hlavním cílem vojenské operace pod názvem Pouštní štít bylo vytlačit irácká vojska z Kuvajtu.⁷

Operačním rozkazem velitele severní oblasti Ministerstva obrany Království Saúdské Arábie (dále v textu KSA) generála Al-Alkámího byla jednotka dnem 22. prosince 1990 zařazena v souladu s IV. článkem *Dohody* do sestavy této oblasti. Dnem 1. 1. 1991 byly dva chemické odřady zařazeny do sestavy 4. a 20. brigády Armády KSA. Zbytek jednotky byl dislokován v základním táboře Hafar al-Batin (zdravotnický odřad) a u štábu v King Khalid Military City (velení, štáb a třetí protichemický odřad, dále KKMC). Rozmístění a strategické řízení jednotky byly plně v pravomoci saúdskoarabské strany. O konkrétním plnění úkolů jednotky rozhodoval velitel jednotky, který měl za povinnost zabezpečit, aby jejich realizací nebyl porušen platný československý právní řád a základní normy mezinárodního práva.⁸

V průběhu následné bojové operace pod názvem Pouštní bouře se čs. jednotka přemístila z výchozího prostoru (poblíž města Hafar al-Batin) až k hranicím Kuvajtu.

⁵ Ministerstvo obrany ČR. *Pouštní štít a Pouštní bouře - osvobozovací operace, 1990 - 1991, Kuvajt, 200 příslušníků*. [cit. 09. 09. 2016]. Dostupné z: <http://www.mise.army.cz/>

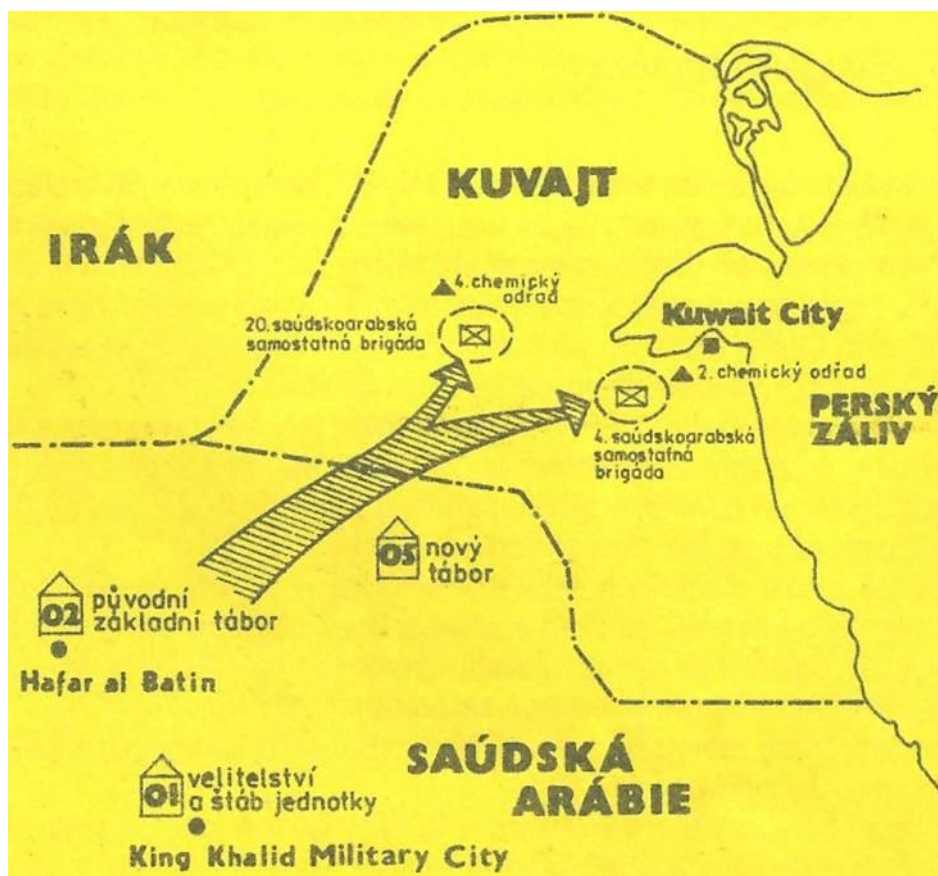
⁶ LUKÉŠ, Pavel. *Prošli „Pouštní bouří“*. Praha: MAGNET-PRESS, Federální ministerstvo obrany. ATM - Armádní technický magazín. Ročník XXIII, číslo 7/1991. ISSN: 0322-8401. s. 13-20.

⁷ CSERMELYI, Jiří, Miloš SOUKUP, Michal ZDOBINSKÝ a Pavel LUKEŠ. *Válka v zálivu*. Praha: MAGNET-PRESS, Federální ministerstvo obrany. ATM - Armádní technický magazín. Ročník XXIII, Mimořádná publikace roku 1991. ISSN: 80-85 110-79-2. s. 48.

⁸ KMENTA, Jaroslav, Jan VALO a Petr ŽELINSKÝ. *Pouštní horečka*. Praha: Želinský 1492, 1999. ISBN 80-238-3453-3, 208 s., (str. 26-27).

Postupovala s vojsky prvního sledu a překročila hranice Kuvajtu. Úzce spolupracovala nejen s vojáky saúdskoarabských obrněných brigád, ale také s příslušníky amerických, britských, francouzských a dalších armád.

Obrázek č. 1: Přibližný postup a postavení všech částí 1. Čs. samostatného protichemického praporu v době vyhlášení příměří dne 1. 3. 1991⁹

Jednotka v místě svého působení měla za úkol:

- provádět pro saúdskoarabské síly chemický a radiační průzkum,
- v případě nepřátelského použití chemických zbraní podporovat saúdskoarabské síly při likvidaci jejich následků v rozsahu, který je stanoven možnostmi jednotky,
- varovat saúdskoarabské obyvatelstvo před chemickým a radiačním nebezpečím a školit saúdskoarabský personál v oblasti protichemické ochrany včetně poskytnutí technické pomoci.¹⁰

⁹ LUKEŠ, Pavel. Prošli „Pouštní bouří“. Praha: MAGNET-PRESS, Federální ministerstvo obrany. *ATM - Armádní technický magazín*. Ročník XXIII, číslo 7/1991. ISSN: 0322-8401. s. 13-20.

Z důvodu plnění těchto úkolů musela být čs. jednotka rozdělena do čtyř částí:

- základní tábor včetně zdravotního střediska,
- 1. chemický odřad - protichemická ochrana 4. saúdskoarabské brigády,
- 2. chemický odřad - protichemická ochrana 20. saúdskoarabské brigády,
- 3. chemický odřad - protichemická ochrana King Khalid Military City.¹¹

Na území Kuvajtu prošla čs. jednotka známou Saddámovou linií minových polí a ukončila svou válečnou pout' pouze několik kilometrů jižně od hlavního města Kuvajtu nedaleko od hořících naftových polí. Velitel kontingentu vyčlenil několik příslušníků jednotky k ochraně našeho velvyslanectví v Kuvajt City, k očištění jeho okolí od munice a k provedení oprav vedoucích k opětovnému připojení elektřiny a dodávek vody. Velvyslanectví tak mělo možnost obnovit činnost mezi prvními zastupitelskými úřady v Kuvajtu.¹²

Tabulka č. 2: Strany konfliktu ve válce v Zálivu¹³

	Protiirácká koalice	Irák
Velitelé	Norman Schwarzkopf (USA) Chálid bin Sultán (Království Saúdské Arábie)	Saddám Husajn (Irák)
Síla	883 863, z toho 696 628 amerických vojáků	360 000
Ztráty	358 zabito v akci (z toho 1 z ČR), 776 zraněných, (z toho 4 z ČR), 30 zajatců Dalších 183 629 obětí syndromu války v Zálivu; na nemoci spojené s výkonem služby zemřelo 9 592 z nich (stav k 1. 1. 2000).	cca 20 000 až 200 000 padlých, 63 000 zajatců, neznámý počet zraněných a zběhlých

Jednotka působila na území Saúdské Arábie a Kuvajtu od 15. prosince 1990 do 22. dubna 1991, kdy začalo stahování jednotlivých částí jednotky do vlasti. Poslední příslušníci se vrátili zpátky do ČR 31. srpna 1991. I když se na tuto zkušenost našich vojáků, kteří svůj náročný úkol splnili se ctí, často zapomíná, nelze opominout, že účast čs. vojáků v operacích Pouštní štít a Pouštní bouře položila základ k přeměně a modernizaci čs. armády), která od té doby v mírových misích OSN a později i v zahraničních

¹⁰ PRINC, ref. 1

¹¹ KMENTA, ref. 8, s. 26-27, 56-61

¹² KOLLER, Martin. *Války v Perském zálivu*. Praha: AVIS, Ministerstvo obrany ČR. ATM. Armádní magazín. Ročník XXXIII, číslo 2/2001. ISSN: 1210-2849. s. 9-11.

¹³ Hidden Wars of Desert Storm, časový kód 49:47 [cit. 19. 10. 2016]. Dostupné z: <https://goo.gl/E51Jky>

operacích NATO získala, jak už to v českých zemích tradičně bývá, větší respekt a uznání u svých zahraničních partnerů než doma.¹⁴

Vojensko-politické aspekty zjištění přítomnosti sarinu a yperitu

Aféra zjištění přítomnosti otravných látek čs. chemiky v Perském zálivu propukla v roce 1993, kdy se na konci června objevila zpráva nesoucí tuto informaci:

„Britští veteráni ze Zálivu trpí záhadnou nemocí. Vojáci si stěžují na vypadávání zubů a vlasů, bolesti kloubů a chronickou únavu. Trpí tzv. Syndromem války v Zálivu.“

Odbor mírových sil Generálního štábu AČR na to prohlásil, že žádný problém a žádný syndrom neexistuje. Bylo to v době, kdy se nejhlasitěji začali ozývat se svými zdravotními problémy američtí veteráni. Vlna protestů proti apatii vládních míst byla tak velká, že se potíže veteránů staly politickým problémem. Američtí senátoři se brali za sledování zdravotního stavu vojáků a případné odškodnění za onemocnění z války. Kdo by tehdy tušil, že jeden z nich přicestuje i do Prahy, tak jako před ním pracovníci CIA, k zjišťování podrobností, které se snažily úřady v USA, ale i v Praze ututlat. Údaje o naměření sarinu a yperitu čs. chemiky nahrály tomu, aby se o vojáky začal někdo zajímat a starat se o jejich zdravotní stav.¹⁵

Slova, která zazněla z GŠ AČR, rozhořčila veterány války tak, že se ozvali:

„Vyjádření z GŠ AČR je nevěrohodné. Je zřejmé, že jako příslušníci jednotky jsme podstoupili stejná zdravotní rizika tak jako příslušníci prvosledových jednotek jiných armád a nelze tudíž u nás vyloučit podobné zdravotní dopady.“¹⁶

Dva roky po válce museli čs. veteráni z války v Zálivu začít bojovat s vlastním Ministerstvem obrany, které se k nim obrátilo zády a nehrálo s nimi čistou hru.

V průběhu války se ve sdělovacích prostředcích objevila zmínka, že čs. chemici naměřili nízké koncentrace otravných látek, ale v té době se tím nikdo hlouběji nezabýval. Byla válka a všichni (včetně amerického velení) chtěli co nejdříve porazit iráckou armádu a osvobodit Kuvajt. Nějaké nízké koncentrace sarinu a yperitu tak nebyly podstatné, stejně jako nebylo podstatné i pátrání po zdroji těchto bojových otravných látek, a také proč tyto látky naměřili jen chemici z čs. vojenské jednotky. Dne 7. července 1993 pak vydalo Ministerstvo obrany šokující stanovisko:

„Neexistují žádné záznamy o tom, že by se československá protichemická jednotka naměřila v průběhu konfliktu v Perském zálivu přítomnost bojových chemických látek typu sarin a yperit. K použití těchto látek v konfliktu nedošlo. V lednu 1991 však došlo, následkem spojeneckého bombardování k poškození iráckých chemických skladů a k uvolnění některých komponentů používaných

¹⁴ PURDEK Imrich a VITKO Pavol. *Naši v Perzskom zálive*. Bratislava: Komunikační odbor MO SR v spolupráci VHÚ SR, 2014. ISBN 978-80-89261-44-4, str. 49-84.

¹⁵ KMENTA, ref. 8, s. 9-14

¹⁶ PRINC, ref. 1

*k výrobě zadýmovacích prostředků. Konkrétně se jednalo o kyselinu sírovou a fosforečnou. Tyto látky byly našimi chemiky identifikovány ve stopových koncentracích. Jednalo se však o místa, kde se naše jednotka nevyskytovala, a proto s nimi nepřišla do styku.*¹⁷

Každý, kdo rozumí chemii, ať již profesionální chemik, či laik, se musí nad tímto prohlášením „pozastavit“. A to zvláště za situace, kdy právě v lednu 1991 v hlavní zpravodajské relaci Československé televize televizní moderátor přečetl zcela oficiální zprávu, že nízké koncentrace otravných látek byly v Zálivu naměřeny. Proč to tedy po dvou letech od skončení války chtěla armáda zatajit a skutečnosti zamlžovala? Tehdejší ministr obrany A. Baudyš tuto skutečnost zapíral a v televizi dokonce prohlásil: „*Noviny si vymýšlejí, veteráni netrpí žádnými nemocemi - a sarin? To je hloupost.*“¹⁸

Dne 28. července 1993 ten stejný ministr Baudyš svá předchozí prohlášení dementoval, když pronesl: „*Zdůrazňuji, že naši chemici identifikovali v ovzduší taková množství nervově paralytických látek, která nebyla zdraví škodlivá.*“ Den po tomto „přiznání“ vyzval americký senátor Richard Shelby amerického ministra obrany Lese Aspina, aby pověřil generálního inspektora Pentagonu zahájením velmi důkladného vyšetřování zpráv o chemických zbraních v Zálivu.¹⁹

Ministr obrany Baudyš pak na tiskové konferenci v září 1993 zveřejnil deník čs. protichemické jednotky, kde v kolonce pod pořadovým číslem 50 s datem 19. 1. 1991 je následující záznam:

„Dva prvosledové odřady jsou soustředěny v týlu prostoru 20. brigády OS KSA [Ozbrojených sil Království Saudské Arábie - poznámka autora]. Na předních okrajích došlo v 08.00 hodin střeoevropského času k chemickému útoku ze strany Iráku. V prostoru našich jednotek zamoření 0,002 gramu yperitu na metr krychlový. Jednotka je v pořádku, připravena k plnění úkolů...“

V kolonce „komu předáno“ je jasně uvedeno, že Náčelník sekce zahraničních vztahů Ministerstva obrany předal zprávu Náčelníkovi Generálního štábu MO (viz obrázek č. 2). Přesto se dva roky poté lhalo.²⁰

¹⁷ KMENTA, ref. 8, s. 9-14

¹⁸ KMENTA, ref. 8, s. 15-20

¹⁹ Ibid.

²⁰ PRINC, ref.1

Obrázek č. 2. Stránka z deníku čs. jednotky o zjištění yperitu ve vzduchu v KKMC²¹

Poř. čís.	Čas		Od koho	Komu	Převzal	Obsah zprávy	Komu předáno, co zařízeno (podpis)
	den	hod.					
47	19/1	08:10	pl. Való	OSK	pl. Trnava	Obsa. zpráva z Bratislavě ve k rozem. zprávi o zjištění yperitu pouze. (burguár hradě)	
48	19/1	11:45	pl. ZS	OSK	pl. Trnava	Situa. v Pr. se normalizuje	pl. Trnava
49	19/1	12:10	NGI	OSK	pl. Trnava	NGI zadal vyšetření pohyb. chem. odzvě. z 20. brigádou	NS 2V
50	19/1	12:30	pl. Való (41)	NS 2V	pl. Trnava (od NS 2V 14.30)	3m. provádění chem. odzvě. v vých. prstiboru 20. brigád. pl. ZS, NS obrátili dále k chem. odzvě. v vých. prstiboru 20. brigád. pl. ZS, NS 4.19.91 NS m. odzvě. prstiboru 20.003 připraveni k plnění úkolu. NS pl. ZS, NS m. odzvě. prstiboru 20.003 chem. prstiboru, amf. prstiboru 20.003	suhle 15.003 pl. Trnava pl. Trnava pl. Trnava pl. Trnava pl. Trnava
51	19/1	14:15	K-800	OSK	pl. Trnava	č. 117 - rukou vel. sev. dle 20. brigád. prstiboru 20.003	pl. Trnava pl. Trnava

O možném použití chemických zbraní se po celou dobu vedení války jen spekulovalo. Toto byl autentický záznam toho, co problesklo hlavou jak našemu veliteli, tak i nám v prvních okamžicích zjištění přítomnosti otravných látek ve vzduchu. Pár hodin po tomto radiogramu a proběhlé diskuzi (analýze) možného zdroje kontaminace, bylo do republiky zasláno vysvětlení: „Nebyl to chemický útok, ale druhotný spád otravných látek, které se uvolnily do ovzduší, když spojenecké jednotky vybombardovaly sklady chemické munice v irácké Mutvaně“²² (podle studie CIA z roku 1996 uniklo do ovzduší při jednom z bombardování až 2,9 tuny sarinu).²³ V deníku, který ministr obrany na tiskové konferenci rozdál, byl ještě jeden důležitý záznam o vyhlášení chemického poplachu v KKMC: „Zjištěna koncentrace 0,003 miligram na litr“, informoval 45 minut po prvním hlášení, velitel Való Generální štáb v Praze. Tentokrát šlo o sarin.

Odmítavý postoj Pentagonu a ministerstva pro záležitosti veteránů ve věci chemických zbraní v Zálivu připomínala senátoru Shelbymu podobná prohlášení o pesticidu Agent Orange, kterou používala americká armáda v sedmdesátých letech během vietnamské války. Vláda USA tehdy také dlouho popírala, že by Agent Orange zasáhl i americké vojáky, ač byl používán proti Vietnamcům. Přestože byli američtí senátoři v Praze ujištěni, že zprávu o naměření sarinu a yperitu dostanou také, Pentagon ji zadržel - faxem odeslána zpráva otevřenou linkou se po opuštění území ČR stala neveřejnou - Pentagon ji ihned prohlásil za tajnou. I když české ministerstvo obrany zdůrazňovalo, že látky, které čs. jednotka naměřila, pocházejí s velkou pravděpodobností ze zničených skladů chemické munice v Iráku, v USA se začalo vážně hovořit o tom, že spojenecké velení tehdy nepřiznalo jeden či dva chemické útoky ze strany Iráku. Toto podezření vzrůstalo po výpovědích vojáků před senátory a kongresmanky, zejména ženy Nicky Robertse, který ve své výpovědi prohlásil, že dne 20. ledna 1991, zřejmě po útoku raketami SCUD, cítil pálení na kůži a nezvyklou chuť v ústech. Chemické týmy z jeho jednotky poté zaznamenaly yperit. Nebyl však nikdy oficiálně nahlášen. Druhý den

²¹ PURDEK Imrich a VITKO Pavol. Naši v Perzskom zálive. Bratislava: Komunikační odbor MO SR v spolupráci VHÚ SR, 2014. ISBN 978-80-89261-44-4, 184 s, (str. 181).

²² PRINC, ref.1

²³ KMENTA, ref. 8, s. 133-139

vojáci dostali rozkaz, aby zničili své dosavadní chemické pláště. Pak dostali nové filtry do masek.²⁴

Až dne 10. listopadu 1993 pak prohlásil ministr obrany USA Les Aspin: „*Hodnoty nervových plynů sarinu a yperitu, které během války naměřila československá protichemická jednotka, jsou platné, avšak není možné je potvrdit z jiných zdrojů.*“ Ministr Aspin na rovinu přiznal, že Ministerstvo obrany USA si nedokáže vysvětlit, kde se chemikálie, které Čechoslováci naměřili, vlastně vzaly. Na obou místech měření severovýchodně od saúdskoarabského města Hafer Al-Batin poblíž kuvajtských hranic nebyly zaznamenány žádné útočné akce Iráku, které by mohly zamoření (kontaminaci - pozn. autora) způsobit. Příčinou mohlo být pouze spojenecké bombardování Iráckého chemického zařízení u města Nasiríja, které v té době probíhalo. Aby se však do značné vzdálenosti dostala nízká koncentrace sarinu, muselo se v Iráku při bombardování uvolnit velké množství tohoto plynu, což by vedlo k velkým ztrátám na životech, které však nebyly zaznamenány.

Dva dny po tomto prohlášení přišla žádost Pentagonu o zapůjčení všech chemických přístrojů, jimiž byl sarin a yperit čs. jednotkou naměřen. Vojenská mise Pentagonu zjistila, že čs. přístroje chemického průzkumu i profesionalita výcviku jednotky potvrzují platnost všech tří měření. Kromě tohoto zjištění se ministr Aspin rozhodl zřídit zvláštní vyšetřovací komisi pro nemoci veteránů, kterou vedl nositel Nobelovy ceny a odborník na vzácné a nové choroby Joshua Lederberg. Po válce pak byla ustanovena komise OSN, která dohlížela na odzbrojení Iráku. Tato komise našla celkem 13 000 dělostřeleckých granátů plněných yperitem, 6 200 raket s nervovým plynem, 800 leteckých pum s nervovým plynem, 28 hlavic rakety SCUD se sarinem, 75 tun sarinu, přes 60 tun tabunu a 250 tun yperitu.²⁵

²⁴ Ibid. s. 31-35

²⁵ Ibid. s. 36-41

Tabulka 3: Zjištění otravných látek ve válce v Zálivu v lednu 1991²⁶

datum	typ otravné látky a naměřena koncentrace		místo zjištění otravné látky/místo měření	kdo naměřil
19. 1.	yperit	0,003 mg.l ⁻¹ (0,002 g.m ⁻³)	rozmístění 4., 20. brigáda KSA, hranice mezi Kuvajtem a Saúdskou Arábií: Vojenské město krále Chálida (KKMC) a město Hafar Al-Batin	čs. jednotka
	sarin	0,003 mg.l ⁻¹ (0,003 g.m ⁻³)		
	sarin (tabun?)	3-4 m ² (25-30 ml)	Francouzská vojenská základna 60 km od KKMC - nešlo o válečné použití ani o druhotný spad (neměli spojenecká vojska vlastní chemické a jaderné zbraně?)	francouzští vojáci a čs. jednotka
20. 1.	yperit	?	24. ženijní pluk US Army, Džubail, Saúdská Arábie (oficiální hlášení neexistuje)	specialisté armády USA
24.1.	sarin	0,003 mg.l ⁻¹ (0,003 g.m ⁻³)	rozmístění 4. brigáda KSA, severně města Hafar Al-Batin v Saúdské Arábii	čs. jednotka

I velitel operací Pouštní štít (Desert Shield) a Pouštní Bouře (Desert Storm) generál Norman Schwarzkopf (22. 8 1934 - 27. 12. 2012) si nebezpečí chemických zbraní uvědomoval. Sám to přiznal ve své životopisné knize:

„Saddám už dříve v boji použil nervově paralytický plyn, yperit a krevní jedy. I když se neuchýlil k použití chemické munice na Rásal-Chafdží.²⁷ Stále jsem očekával, že tak učiní, až zahájíme ofenzívu. Sice jsme vojáky vybavili prostředky protichemické ochrany a cvičili jsme je pro boj za chemického útoku, ale stále existovalo nebezpečí, že začnou zmateně pobíhat, a co nejhorší - propadnou panice. Vojska USA nebojovala za použití chemických zbraní ze strany nepřátel od I. světové války. Možnost hromadného postižení osob účinky chemických zbraní byla hlavní příčinou, proč jsme zde měli v pohotovosti 63 nemocnic a dvě nemocniční lodě s celkem 18 000 lůžky. Vojáci s rozleptanou kůží či vnitřnostmi od yperitu nebo s poruchou mozku po zásahu sarinem na lůžka amerických nemocnic naštěstí uléhat nemuseli. Sedm let po válce však bylo zřejmé, že řada amerických, britských i našich vojáků nepatrným množstvím bojových otravných

²⁶ PRINC, ref.1

²⁷ Saudskoarabské město, bez vojenského významu, asi 10 km jižně od hranic s Kuvajtem na pobřeží Perského zálivu. Zde začaly pozemní boje mezi iráckými a koaličními vojsky, po iráckém útoku, který se odehrál v odpoledních hodinách 29. ledna 1991, při kterém USA ztratily 26 mužů, arabské státy 10 mužů a Iráčanů zahynulo více jak 2 000.

*látek zasažena byla. Sarin a yperit si totiž československá protichemická jednotka na svých přístrojích nevyčarovala. Ona je skutečně naměřila.*²⁸

Bojové chemické látky naměřené čs. chemiky se poprvé objevily 19. ledna na jihu u Vojenského města krále Chálida (KKMC), o pár hodin později byly zaznamenány na severu za Hafar Al-Batinem, a pět dnů poté 24. ledna byly zjištěny jenom za Hafar Al-Batinem. Takže ne jeden mrak, který kontaminoval celou oblast od severu po jih, ale mráčky s otravnými látkami - jednou ráno, podruhé večer a potřetí za pět dní.²⁹

Generál Schwarzkopf byl určitě nejinformovanější člověk ve válce v Zálivu. Přesto tvrdil, že o chemickém napadení vojsk nic nevěděl a neměl ani poznatky o tom, že by se u nějakého vojáka projevil příznaky chemické otravy. Co může být větším důkazem než válečný deník amerického velitelství operací Pouštní štít a Pouštní Bouře v Perském zálivu? Pro zjednodušení jde o deník generála Normana Schwarzkopfa, i když ho s velkou pravděpodobností nepsal přímo on, ale jemu podřízený důstojník.

Kopii tohoto deníku měl v roce 1997 k dispozici i prezidentský výbor USA, který se zabýval záhadným onemocněním veteránů, protože nebyl spokojen se šetřením Pentagonu.

Na jedné stránce tohoto tajného spisu z 19. ledna 1991 byla pasáž o měřeních československé protichemické jednotky. Přesný překlad toho, co si Schwarzkopf nechal 19. ledna zaznamenat, zní:

„Česká jednotka hlásila 2 % HO ve vzduchu v KKMC v 11.00 hodin [poznámka autora: HO je kódové označení pro yperit]. Vzestup na 3 % ve 13.00 hodin (v hlášení zaslaném LTG/Princ/Khalid). Je to vznik falešného příběhu, který koloval dnes dříve dopoledne.“

Ve druhé kolonce k tomuto hlášení je pak ještě dopsáno: *„Bylo vysvětleno, že je to nemožné: Tento druh věci se bude stávat.“*³⁰

Pro osvěžení paměti, předkládám zápis z deníku československé protichemické jednotky vedené náčelníkem štábu plukovníkem Vladimírem Braunem dne 19. 1. 1991:

- 11.30 - zjištěna malá koncentrace yperitu a nervově paralytických látek. Asi přišly mrakem. Američané nezjistili, my ano. V Hafer al-Batinu vyhlášena plná bojová pohotovost.
- 11.32 - předal jsem informaci 1. a 2. chemickému odřadu.³¹ Hlásili, že je vše v pořádku.
- 13.05 - King Khalid Military City - zjištěny koncentrace organofosfátů - 0,002-3 mg/l. vítr 312 stupňů - 3 m/s. teplota vzduchu a vody - 9 a 10 stupňů. Izotermie.³²

²⁸ KMENTA, ref. 8, s. 40-41

²⁹ PRINC, ref.1

³⁰ KMENTA, ref. 8, s. 113-118

³¹ 1. chemický odřad rozmístěný u 4. brigády a 2. chemický odřad rozmístěný u 20. brigády Armády Království Saúdské Arábie na hranicích s Kuvajtem.

³² PRINC, ref.1

Obrázek 3. Stránka z tajného deníku gen. Normana Schwarzkopfa o zjištění yperitu³³

192210	MAJ LOPEZ, DAMO-SVC CALLED TO CHECK ON STATUS OF CALL FORWARD MESSAGE.	TOLD HIM IT WAS IN COMMAND GROUP
192246	CZECH UNIT REPORTED 2X HD IN THE AIR AT 1200G AT 1100 HRS, RISING TO 3X HD AT 1300 (IN A REPORT SENT TO LTQ (PRINCE) KHALID). THIS IS THE GENESIS OF THE FALSE STORY THAT CIRCULATED EARLIER THIS AFTERNOON.	EXPLAINED THIS WAS IMPOSSIBLE; THIS SORT OF THING IS BOUND TO HAPPEN AGAIN.
192300	SCUD ALERT. (TURNED OUT TO BE A BAW)	CANCELLED AT 2304
192330	SHIFT CHANGE. OUTSTANDING ACTIONS: -- THIS COORDINATION. -- NBCAS TIE-IN W/UK COORDINATION -- ATROPINE LOT #8 -- TRN PKY FOR ANCITS. TO BE PICKED UP BY CPT LEWIS, USMTH, SOMETIME TOMORROW.	LOG CLOSED

2

~~SECRET-NOFORN~~

Šlo tedy o jedno a totéž. Tajný deník generála Normana Schwarzkopfa je důkazem, že americké velení vědělo o československých měřeních, ale zcela neuváženě je podcenilo. Jak tehdy mohlo americké velení bez jakékoli zpětné kontroly a důkladného ověření s naprostou jistotou tvrdit, že je to „falešný příběh“ a že je to „nemožné“? Dnes už je jasné, že to byla chyba Američanů, kterou nechtěli přiznat.

Po prvním chemickém poplachu, který čs. chemici vyhlásili, přijeli na místo zjištění kontaminace také chemičtí specialisté z americké armády, ale ti již nic nenaměřili. Dostali sice vzorek s yperitem,³⁴ ale to, jak s ním naložili, už nikdo neví. Ve válečném deníku amerického velení je o tom zápis z 19. ledna 1991 v 12.00 hodin:

„SHsgt. Cline, CENTAF volal. Měl obavy o svou odpovědnost za převzetí chem/bio vzorků obsažených v materiálu, který jsme mu poslali. Ujistil NIK, že vzorkování bude prováděno těmi jednotkami a skupinami, které jsou k tomu určeny, balíček byl předán, aby byly poskytnuty pokyny pro lékařské vzorky a zpracování ve zpravodajském kanálu.“³⁵

Tehdy si Američané asi mysleli, že čs. jednotka je vybavena nekvalitními „ruskými“ přístroji na detekci chemických látek, a proto těmto měřením nevěřili. Po válce, v roce 1993 jela skupina čs. expertů i s přístroji do USA, kde proběhl technický výzkum jejich práhu zjistitelnosti. Opak byl pravdou. Američané měli přístroje na detekci chemických látek, kterými nebyli schopni potvrdit údaje, které tehdy byly v saudskoarabské poušti zjištěny daleko citlivějšími prostředky detekce otravných látek z výzbroje čs. jednotky.³⁶ Toto v roce 1997 přiznal na návštěvě v Praze expert na chemické zbraně

³³ KMENTA, ref. 8, s. 114

³⁴ Zbarvenou průkazníkovou trubičku průkazníku CHP-71 po reakci na přítomnost yperitu.

³⁵ Překlad řádku z „Deníku gen. N. Schwarzkopfa“ (viz Obrázek 3).

³⁶ PRINC, ref. 1

z amerického ministerstva obrany Theodor Pro Civ. K převzetí vzorku se Pentagon nikdy nepřihlásil, a to ani v roce 1993, kdy se poprvé z úst českých veteránů tuto událost mohl svět dozvědět. Nemáme o tom žádné informace, nemohu to tedy potvrdit ani vyvrátit, reagovali z Pentagonu.³⁷

Po dobu šesti let od konce války v Zálivu se věřilo, že čs. chemiky naměřené nízké koncentrace bojových chemických látek typu sarin a yperit v Saúdské Arábii má na svědomí bombardování skladů s chemickou municí ve středním Iráku (sklady Muhammadiyat a Al-Muthanna). Vyšetřování UNSCOM ukázalo, že to jsou jediná místa (mezi 11 známými místy skladů), kde při bombardování došlo ke skutečnému poškození a zničení chemické munice. Jen ve skladě Muhammadiyat byla za války poškozena munice obsahující 2,9 tuny sarinu/cyklosarinu a 15,2 tuny yperitu. V roce 1998 se objevila závěrečná zpráva Prezidentského výboru³⁸, že je to nemožné:

„Nejhorší možné varianty počítačového modelování situace druhotného spadu z iráckých chemických továren ukázaly, že plyny z iráckých skladů se nikdy za žádných okolností nemohly dostat do oblastí, kde je prokazatelně naměřila československá protichemická jednotka.“

Výbor se opíral o počítačovou studii CIA, informace Pentagonu a údaje organizace UNSCOM, která po válce zajišťovala v Iráku rozsah poničení továren na výrobu chemických a biologických zbraní.³⁹

Je zde jedno možné vysvětlení. Každý poplach, který byl spojen s útokem iráckých raket SCUD, vyvolával ve válce strach. Za prvé, nikdo nevěděl, kam raketa dopadne (přesnost raket byla +/- 2 km) a za druhé, nikdo nevěděl, zda neobsahují chemické hlavice. Proto také čs. chemici jezdili skoro ke každému místu dopadu těchto raket (v oblasti působení čs. jednotky). Vesměs nebyly nalezeny žádné stopy po chemické municí, což bylo potvrzeno laboratorní analýzou vzorků v laboratoři AL-1 z výzbroje čs. jednotky. Ne všechny sestřely raket SCUD však byly jednoznačně negativní. V roce 1996 popisovali američtí veteráni ze záložního námořního praporu před vyšetřovací komisi událost ze dne 19. 1. 1991, kdy tvrdili, že toho rána nad jejich tábory na severu Saúdské Arábie něco vybuchlo. Do několika minut je začala pálit kůže, otekly jim rty a začala se jim svírat hrdla. Nad tábory se objevil hustý mrak a několik chemických poplašných zařízení se rozeznělo. I když si nasadili masky, tak nemohli dýchat, pálily je ruce a tváře. Někteří trpí chronickou únavou, bolesti kloubů, výpadky paměti, potížemi trávicího ústrojí a vyrážkami. Velitelé praporu později tvrdili, že šlo o výbuch irácké rakety SCUD vysoko nad nimi a jejich potíže byly způsobeny palivem pohánějícího raketu. O jakou analýzu a důkazy se Pentagon opíral, když tvrdí, že z rakety SCUD vyteklo pouze palivo? Nemohlo dojít toho dne, tj. 19. ledna k sestřelení rakety SCUD s chemickou municí americkým protiraketovým systémem PATRIOT? Vždyť to je ten samý den, kdy byla naměřena v této části Saúdské Arábie nízká koncentrace sarinu a yperitu. Byla to jen náhoda? Seržant americké armády Fischer při průzkumu dobytého iráckého bunkru dne 1. března 1991 v jižním Iráku utrpěl spáleniny, o kterých ministerstvo obrany potvrzuje, že byly způsobeny yperitem, což potvrdily dvě hromadné testometrické zkoušky

³⁷ KMENTA, ref. 8, s. 107-112

³⁸ Vyšetřovací tým prezidenta Billa Clintona.

³⁹ KMENTA, ref. 8, s. 133-139

chemickým vozidlem FOX americké armády. Je to živý důkaz, že chemická munice se nacházela i na jihu u hranic se Saúdskou Arábií a nikoli jen v továrnách ve vnitrozemí Iráku.⁴⁰

KDO MĚL ZÁJEM NA UTAJENÍ NAMĚŘENÍ OTRAVNÝCH LÁTEK

Hledejme odpověď na otázku: „Proč zjištění přítomnosti bojových otravných látek typu sarin a yperit ve válce v Zálivu a následné snahy tuto skutečnost zatajit vyústily v českou aféru táhnoucí se několik let napříč kontinenty?“ K jejímu zodpovězení použijeme dvou rovin pohledu - politické i vojenské.

O tom, že Američané věděli o přítomnosti bojových otravných látek v Saudské Arábii, svědčí také místopřísežné prohlášení bývalého velitele Sekce zahraničních vztahů ministerstva obrany generála Jindry v roce 1997 pro Pracovní skupinu ministerstva obrany k vyšetření okolností pobytu vojáků v Zálivu. Z výpovědi vyplynulo toto zjištění: Velitel operací proti Iráku generál Norman Schwarzkopf požádal Ministerstvo obrany ČR, aby zamlčelo naměřené hodnoty sarinu a yperitu a tajilo svá zjištění. „*Na osobní rozkaz generála Schwarzkopfa nebyly informace o sarinu a yperitu zveřejňovány*“, uvedl do protokolu své výpovědi generál Jindra (viz obrázek č. 4).⁴¹

⁴⁰ Ibid. s. 127-132

⁴¹ Ibid. s. 119-126

Obrázek č. 4: Ze zápisů veterána Petra Želinského z jednání Pracovní komise ministra obrany ze dne 18. června 1997⁴²

- gen. Jindra
 - nikdy jednoty - denně nastavení: 010, 065, Jinde
 nikdo jiný, nastavení přidáno kvůli naší době více
 v Kálově, slavnost am. slavnost - týden potmě
 - doplnění jednoty - spíše u exp. týmu "freecy"
 denně nepamatuje - jen odob. epedny
 - vojáci nepřijeli - v markab. - nen - starost Čeruy
 - příspěvek - odevně ve výši 1100 USD - (2800 USD) →
 upraven
 - nikdy nebylo tvrzení, že jednodle na diety
 - hodnota - nikoláček
 - podpisové právo - Jindra v ČSFR - vyprávěl
 - závěrečný učeb. - 20% o C. Krumlov - s další
 problematikou nebyl nikdo informován
 - Dobrovolný - skutečnosti - všechny
 - na osobní pokles gen. Schwarzkopfa (něm) našel kozej -
 úvat namísto OL
 - plk. Štefka
 - 2x novějším praxi 3.7 / na ostatní otázky odpoví

Komise si s tímto obviněním nedělala žádné starosti, ale zachovala se přesně v tomto duchu - tajila a tajila. Později se ukázalo, že za touto hrou stála Vojenská zpravodajská služba a vstup ČR do NATO. Šlo o jednoduché počty: my budeme mlčet o sarinu a yperitu a vy - Spojené státy - budete podporovat vstup ČR do NATO. To bylo pro obě strany výhodné, bylo totiž co „směňovat“. Pro ČR měl vstup do NATO cenu zlata stejně jako pro USA záruka o mlčenlivosti o Zálivu. A také šlo i o zachování nadstandardních vztahů vojenských zpravodajských služeb USA a ČR, které vznikly zejména poté, co v roce 1991 ČSFR varovalo USA, aby upustily od plánu dosadit do jedné z nejvyšších vládních funkcí v osvobozeném Kuvajtu spolupracovníka CIA. Československá

⁴² Zápis ze čtené výpovědi gen. Jindry provedena gen. Kozlerem ze dne 14. června 1997 v Praze. Ibid. s. 121

radiotechnická špionáž v roce 1991 odposlechla telefonický rozhovor dvou iráckých diplomatů, z něhož bylo zřejmé, že Iráčané o tom, koho chtějí Američané do kuvajtské vlády dosadit, vědí. Chystali se zdiskreditovat celou vládu v Kuvajtu a spustit mezinárodní skandál, který by USA dostal do nedůvěryhodné pozice.⁴³

USA od svého záměru na základě této zprávy upustily. A že nejde o vymyšlenou pohádku, potvrdil na přelomu ledna a února 1997 v pražském hotelu Diplomat penzionovaný americký generál Jach Liede, který byl velitelem zpravodajské služby Spojenců v Perském zálivu a pravou rukou generála Schwarzkopfa (po válce se stal ředitelem Národního obranného centra pro shromažďování informací a poté ředitelem Centrálního a šifrovacího úřadu ve Vojenské zpravodajské službě - DIA). Nebyl tu zájem rozházet si z USA dobré vztahy budované v době války v Zálivu a paradoxně zbořené zase kvůli válce v Zálivu. Vůle nezveřejnit údaje o zjištění přítomnosti BCHL měla reálný základ.⁴⁴

A druhý pohled? Dobrá, američtí velitelé nemuseli uvěřit chemickému poplachu československé jednotky, ale proč penzionovaný generál nemluvil pravdu? Ta je někde jinde. Americké velení vědělo, že koncentrace sarinu a yperitu byly nízké, tak se rozhodlo celou záležitost zlikvidovat tím, že chemický poplach označilo za „falešný příběh (poplach)“. Spoléhalo na to, že tak nízké koncentrace bojových chemických látek člověku neuškodí.

I když to bylo riskantní, tak z vojenského hlediska to stálo za to. Pokud by americké velení uznalo chemický poplach, musel by se vyhlásit poplach pro všechny jednotky v zasažené oblasti. To by znamenalo zpomalení (případně přeplánování) válečných operací. Kontaminovaná oblast by se musela ohraničit, z ní by pak musely být odsunuty všechny vojenské jednotky a provedena jejich dekontaminace, což by způsobilo časovou prodlevu (teplota se v prosinci až půlce března pohybovala od mínus 1 stupně v noci do plus 20 až 25 ° C přes den, průměrná vlhkost vzduchu kolem 30 %). Tento kontaminovaný prostor by se jednotky snažily obejít, čímž by docházelo ke koncentraci vojsk na okrajích kontaminovaného prostoru, které by se stávaly snadným cílem pro irácké zbraňové systémy. Také dlouhodobý pobyt v nasazených prostředcích individuální ochrany by mělo vyčerpávací efekt na nasazení vojáků při vedení bojové činnosti. Nikdo z amerického velení si nepřál, aby se válka zdržela kvůli nízkým koncentracím bojových chemických látek, ale velení také zvažovalo riziko, jak by použití chemických zbraní ovlivnilo psychiku vojsk koalice.⁴⁵ Strach, panika a ztráta odhodlání bojovat se projevovala při vyhlásování chemických poplachů v jednotkách arabské armády, v jejichž bojové sestavě byly zařazeni čs. protichemické odřady (pro jistotu si arabští vojáci po celou dobu války nesundávali ze sebe Filtrační ochranný převlek FOP-85, čímž docházelo každým dnem nošení ke snižování jeho ochranných vlastností).⁴⁶

Z čistě vojenského hlediska to bylo taktické rozhodnutí. O tom není pochyb - válka skončila velice rychle vítězstvím Spojenců (43 dní, z toho 100 hodin pozemní ofenzíva). Pokud jde o poválečný pohled, tak to byl hazard se zdravím desetitisíců vojáků.

⁴³ Ibid. s. 119-126

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Většina arabských států kolem Iráku nevěděla o chemické válce nic, a ani neměla vlastní chemické vojsko, proto si také Saúdská Arábie „koupila“ chemické vojsko z ČSFR.

⁴⁶ PRINC, ref.1

Boje skončily, ztrát bylo minimum, neobjevily se žádné infekční choroby, žádné otravy, nikdo si nestěžoval. Armády se brzy z větší části vrátily do vlasti. Po několika měsících se mezi americkými vojáky objevily první neurčité příznaky, které se začaly přičítat následkům války a které postupně narůstaly a zachvacovaly stále větší počet vojáků.

V popředí příznaků byly únavnost, slabost, poruchy koncentrace, paměti, spánku, oční potíže, kloubní a svalové bolesti a řada jiných. Spektrum potíží bylo u všech postižených podobné, ale neodpovídalo žádné běžné chorobě. Choroba se šířila dále, narušovala i život rodin, takže onemocněly i ženy, později i děti i někteří lékaři. K rychlému rozvoji nemoci přispělo i to, že nová masová choroba, způsobená válkou, zpětně zvyšovala význam i nebezpečnost války a hrdinství amerických vojáků. Okamžitě se jí proto ujala média. Nemoc dosáhla masového výskytu. Počet nemocných v r. 1994 byl 14 000, v r. 2000 dosáhl 180 000. Tajemná choroba byla pojmenována jako *Gulf-War Syndrom*. O existenci nové choroby nikdo nepochyboval, v USA byla záhy uznána jako válečné postižení a začaly se vyplácet značné kompenzace, které v r. 2000 dosáhly celkově 20 miliard dolarů.⁴⁷

Začalo se pátrat po konkrétní příčině choroby. Nejprve se uvažovalo o otravě bojovými plyny ze skupiny organofosfátů, které zasahují aktivitu enzymu cholinesterázy. Laboratorně se však postižení enzymu nepodařilo prokázat, příznaky neodpovídaly postižení, jak je známo z otravy sarinem v Japonsku po akci sekty Óm-širikjó. Druhou možností byla infekce, jenže postižení neodpovídalo žádné známé chorobě, uvažovalo se o oslabení vojáků po očkování proti antraxu, o vlivu obohaceného uranu, který byl součástí hlavic protipancéřové munice, o pesticidech a jiných kancerogenech nebo o otravě plyny z hořících ropných polí. Poslední teorii hájila i ministryně zdravotnictví MUDr. Milada Emmerová (působnost 4. 8. 2004 - 25. 4. 2005).⁴⁸

Mezi veterány československé jednotky se vojáků s tzv. „Syndromem války v Zálivu“ najde daleko méně než u amerických, britských či francouzských veteránů. Vysvětlení je jednoduché: ve válce v Zálivu jich bylo o mnoho méně a tak i pravděpodobnost zasažení otravnými látkami u nich byla mnohem nižší než u Američanů, kterých bylo v zálivu přes půl milionu. Dalším daleko závažnějším faktorem ovšem byla ta skutečnost, že čs. vojáci se na rozdíl od Američanů dokázali až na výjimky vždy včas chránit maskami a protichemickými obleky. Čs. jednotka totiž nepodceňovala žádnou zprávu o výskytu jedovatých látek a vždy vyhlásila chemický poplach, při němž si všichni nasadili protichemický oděv nebo filtrační ochranný převlek a ochrannou masku.

Až dlouho po válce při vyšetřování zdravotních potíží veteránů prezidentskou komisí se v USA přišlo na to, že americké velení zprávy o měřeních čs. jednotky zcela podceňovalo, až ignorovalo a chemické poplachu pro své jednotky nevyhlašovalo. Jak ve svých pamětech vzpomínal velitel plukovník Való:

⁴⁷ HERT, Jiří. *Syndrom „Války v Zálivu“*. Neperiodický zpravodaj občanského sdružení SISYFOS - Českého Klubu skeptiků, Praha: VS Praha - Pankrác, Číslo 1/2005, Ročník IX, duben 2005, [cit. 10. 10. 2016], str. 1-3. Dostupné z: <https://goo.gl/uKE5yK>

⁴⁸ PRINC, ref.1

„Seděl jsem tehdy v krytu [bez filtroventilace pozn. autora], se zástupcem velitele severní oblasti saúdskoarabským generálem Sabarusem. Domlouvali jsme se v maskách. On říkal: ‚Plukovníku, přeče to už zrušme,‘ ale já říkal: ‚Ne, generále. Zůstaneme, dokud chemici neřeknou, že už je to pryč.‘ Až teprve po skončení války jsem si uvědomil, jak bylo dobré důvěřovat našim chemikům.“⁴⁹

Americké velení se možná mylilo, když se přiklonilo k možnosti, že takové nízké (prahové, podprahové) koncentrace nemohou způsobit vážné zdravotní problémy. A také nebralo v úvahu ovzduší v Kuvajtu, kde Iráčané zapálili až 75 % všech ropných vrtů a ropou napuštěné desítky kilometrů dlouhé zákopy kolem saúdskoarabských hranic. Vojáci tak kromě bojových chemických látek museli dýchat i organické zplodiny hoření ropných látek (karcinogenní černé saze s těžkými kovy).

Kromě chemických látek se pak ve vzduchu objevovaly i zbytky použité munice s ochuzeného uranu. Podle údajů, které poskytlo americké ministerstvo obrany, zůstalo na bojištích v Iráku a Kuvajtu asi 300 tun ochuzeného uranu, převážně ve formě drobných částic a prachu. Dne 31. října 2007 byla v prvním výboru Valného shromáždění OSN projednávána rezoluce směřující k zákazu zbraní s ochuzeným uranem. Tato rezoluce byla nakonec schválena velkou většinou 122 hlasů proti šesti (nepřítomno bylo, případně se zdrželo 35 zemí). Česká republika byla mezi těmi šesti zeměmi spolu se Spojenými státy, Velkou Británií, Izraelem, Francií a Nizozemím, které hlasovaly proti této rezoluci. Přitom důsledky používání zbraní a munice obsahující ochuzený uran jsou známy již z dob plošného bombardování Jugoslávie či z použití v Iráku. Zdravotní důsledky byly již prokázány jak u vojáků Spojených států amerických, tak u těch z Velké Británie, ale i České republiky.⁵⁰

Jak to, že se potíže objevily až po několika měsících, či dokonce letech? Jak to, že byla primárně postižena převážně americká armáda, a to bez ohledu na to, kde který voják v době bojů působil? V USA bylo postiženo celkem 12 % vojáků, Kanadánů pak 3,3 %, Britů 1,9 %. Francouzské vojsko a ani izraelská, kuvajtská či irácká armáda postiženy touto chorobou nebyly. Civilní obyvatelstvo obou zemí rovněž ne. Jak to bylo možné? Toto vše naznačuje, že příčinu potíží je nutno hledat jinde. Případ je nepochybně typickým příkladem psychogenních potíží.⁵¹

V medicíně je mnoho nemocí, kde psychika hraje důležitou, nebo dokonce jedinou roli při vzniku choroby. A to ať už jsou to neurčité neurózy nebo astma, žaludeční vřed, nebo chronický únavový syndrom. Primární příčinou jsou nejrůznější pracovní nebo domácí konflikty, které vyvolávají dlouhodobý stres, úzkost a deprese, které vyústí nejprve do psychických, později somatických potíží. Objektivně se zpravidla nenajde žádné poškození a příznaky jsou subjektivní, nespecifické. Všechny tyto choroby se objevují jednotlivě a pacienti se od společnosti spíše izolují. Syndrom Války v zálivu se však zásadně liší tím, že choroba je vyvolána strachem z nějakého konkrétního faktoru zevního prostředí a že má masový, epidemický průběh. To je dáno tím, že postižené osoby jsou vystaveny podobným podmínkám, žijí ve stejném prostředí, byly ve stejné válce, patří do stejné komunity a jsou tedy duševně homogenní. Choroba jednotlivců se

⁴⁹ KMENTA, ref. 8, s. 46-50

⁵⁰ Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. *Parlamentní 27. schůze (zápis z interpelací poslanců) 31. leden 2008*. [online]. [citováno 21. 10. 2016]. Dostupný z: <https://goo.gl/QgzHdN>

⁵¹ HERT, ref. 47

záhy rozšíří do populace. Ve chvíli, kdy někdo vysloví myšlenku, že jeho potíže mají souvislost s nějakým faktorem zevního prostředí, další osoby v jeho nejbližším a pak vzdálenějším okolí kopírují jeho příznaky, „infikují se“. Jakmile se tématu zmocní média, je o epidemický průběh postaráno. Zejména tehdy, mají-li osoby ze získané choroby nějaký prospěch. Buď společenský (choroba je důkazem jejich válečného hrdinství), nebo finanční. Pochyby o existenci skutečné nemoci vyvolají nejen odpor a nespokojenost pacientů, ale i celé veřejnosti, když jde o podezření, že příčinou je nějaký nebezpečný prvek technické civilizace (elektromagnetické pole, radiace, chemikálie, válka...). Pseudoekologické organizace se s chutí přidají, média mají vhodné téma, a politici, kteří mají stále v dohledu příští volby, ustupují.⁵²

Gulf-war syndrom se tak zařadil do rámce epidemických civilizačních chorob vyvolaných v podstatě strachem z nějakého faktoru zevního prostředí. Dnes je označujeme termínem *idiopatická environmentální intolerance*. Syndrom „vátky v Zálivu“ se nás sice přímo nedotýká a k nám zatím ve větším rozsahu nepronikl, ale jsou tu jiné, podobné iracionální epidemické projevy. Je to strach z mobilních telefonů, v Rakousku strach z jaderné elektrárny Temelín, před 10 lety vyvolal strach z jedovatého ovzduší v severočeské oblasti téměř hromadný odchod rodin z kraje, dnes se šíří strach z geneticky modifikovaných potravin a zdá se, že i strach z globálního oteplování je přehnaný. Všechny tyto společenské projevy mají podobnou příčinu a mohou vyvolat skutečnou epidemickou chorobu a vést k závažným společenským důsledkům.

ZÁVĚR

Počátek 21. století ukázal, že smluvně upravený režim nerozšiřování zbraní hromadného ničení, fungující od sedmdesátých let 20. století, neodpovídá rozvoji nových technologií a procesu globalizace. V současnosti žádají Iráčtí Kurdové (kurdské jednotky Pešmerga) o mezinárodní pomoc v boji proti chemickým zbraním takzvaného Islámského státu (IS). Jeho bojovníci už proti Kurdům zaútočili více než padesáti granáty naplněnými chlórem a dalšími jedy. Podle Organizace pro zákaz chemických zbraní (OPCW) použili islamisté jedovaté plyny poprvé v srpnu 2015 u syrského Aleppa. Pešmergové chemické útoky dobře znají například z útoku u města Halabdža. Nyní čelí této nejstrašnější zbraní znovu ze strany IS a mají jen malou, či žádnou ochranu. Proti iráckým Kurdům Islamisté zaútočili u iráckého města Irbíl a také na frontě u města Machmúru. IS údajně od roku 2015 v mnoha případech nasazoval hořčičný plyn proti Pešmergům v oblasti mosulské přehrady a také proti civilistům v severosyrském městě Marea. Ve dvou případech v Iráku, kdy IS nasadil yperit v Taze nedaleko Tikrítu, si událost vyžádala jeden lidský život a na 600 zraněných. Smrtící arzenál nejspíš pochází z dobytých armádních skladů z doby (než se ho Sýrie musela před dvěma roky zbavit), ale také ze Saddámovy továrny v irácké Muthanně, která padla islamistům do rukou v červnu 2014. V oblasti u Mosulu jsou také továrny, kde IS vyrábí chemické zbraně. Některé se už podařilo zničit. Velké obavy však vyvolává továrna v Misraku, umístěná jen deset kilometrů od Kajjáry, kde mohou být stovky tun chemikálií.⁵³

⁵² Ibid.

⁵³ RAFAY, Jakub. Islámský štát a chemické zbrane. *Obrana a strategie* [online]. 15. 06. 2016, Ročník 2016, číslo. 1, [cit. 2017-10-12]. ISSN 1802-7199 (on-line), str. 005-028. Dostupné z: <https://goo.gl/JpCw12>

Chemické granáty islamistů zatím obsahovaly chlór a nepříliš koncentrovaný hořčičný plyn (yperit). Jejich smrtící efekt je ovšem poměrně malý. Schopnost extremistů použít chemické zbraně je sice primitivní, přesto se jedná o posun, který vyvolává obavy. O to horší je nicméně psychologický dopad. V Taze a dalších vesnicích na frontě se při dopadu každého granátu bojí, že se místo exploze objeví oblak plynu. Pešmergové totiž nemají na tento typ války výcvik ani vybavení. V ohrožení pak nejsou pouze vojenské a polovojenské jednotky domácích válčících stran. Jak např. potvrdilo americké ministerstvo obrany, dne 20. září 2016 čelili američtí vojáci u irácké letecké základny Kajjára útoku yperitem, jenž byl veden bojovníky Islámského státu. Nikdo při něm nebyl zraněn.⁵⁴

Musíme si uvědomit, že nejen ve válce proti IS, ale také v občanské válce v Sýrii jde i o civilní obyvatelstvo, příslušníky humanitárních organizací a dalších mezinárodních organizací, kteří se nacházejí a pohybují v oblastech zmítaných válkou. Lze však také očekávat vzestup role chemických a biologických zbraní, které lze získávat i díky rozvoji jejich komerční výroby. V centru pozornosti teroristických uskupení budou i na tomto základě chemické látky, které bude složité detekovat. Je tedy jen otázka času, kdy se nové technologie (zejména nanotechnologie) stanou předmětem zájmu teroristických organizací, když již dnes jsou součástí vývoje moderních zbraní.

⁵⁴ Novinky.cz. *Islámský stát použil proti americkým vojákům yperit, potvrdil Pentagon*. Zveřejněno: 23. 9. 2016. [cit. 10. 10. 2016]. Dostupné z: <https://goo.gl/hgn4xL>

